

Cerkveni
GLASBENIK

Revija za cerkveno glasbo

POGOVOR
Miran Bordon

ZA ORGLAMI
Transponiranje

6

Letnik 115, leto 2022

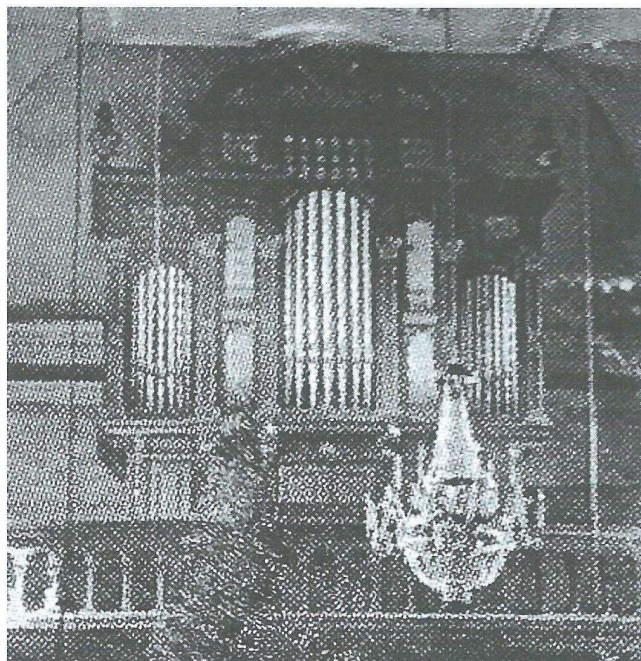

Novosti projekta Franc Goršič

Pričujoči prispevek, posvečen pomembnejšim ugotovitvam na področju slovenske organologije v sklopu projekta Franc Goršič v preteklem letu, vsebuje povzetek dokumentacije orgel, ki so stale v župnijski cerkvi sv. Štefana v Vipavi (Franc Goršič, 1892, op. 57), odkritju o zadnjem Goršičevem opusu (Sv. Lenart nad Škofjo Loko, 1898, op. 66), nekaj o prenehajočih jezičnikih pedalnega registra Bombarde 16' in dokumentaciji orgel v cerkvi sv. Mihaela v Olševku, ki jih je leta 1904 kot svoj opus 5 izdelal Goršičev učenec Karol Kriegel.

Leta 1892 je Franc Goršič kot svoj 57. opus za dekanijsko vipavsko cerkev izdelal nove orgle, ki so imele 20 registrov na dveh manualih in pedalu. Kolavdator je bil Hugolin Sattner, ki je v *Cerkvenem glasbeniku* (CG 1892–10, str. 78) objavil poročilo, iz katerega izvemo nekaj več o dispoziciji, orgelski omari, mehovju, mehaniki in piščalju. Leta 1966 je orgle prenovil, povečal in predelal na pnevmatični način dekan Slavko Podobnik. Leta 2005 je Orglarstvo Močnik po postavitvi novega inštrumenta odkupilo stare kovinske in lesene piščali orgel iz leta 1892. Kovinske piščali so bile izdelane v nemški orglarski delavnici Gebrüder Link. Ohranjeno piščalje je bilo dokumentirano septembra 2021, pri tem pa se je ugotovilo, da se pridobljeni podatki ne ujemajo povsem z omenjenim poročilom Hugolina Sattnerja; med drugim se razlikujejo prehodi med lesenimi in kovinskimi piščalmi. Ob obnovi Goršičevih orgel v Logu pri Vipavi (1897, op. 64) so jezičnik Oboa 8' zamenjali z registrom Oboë 8' iz orgel v Vipavi. Izvirni register je shranjen v skladišču Orglarstva Močnik. Piščali obeh registrov imajo tako kot pri uršulinskih orglah v Ljubljani (1891, op. 56) udarjajoči jeziček, a se jezičnik iz Loga pri Vipavi razlikuje po konstrukciji žlebička. Oboë 8' iz uršulinskih orgel ima spajkan žlebiček, Oboa 8' iz Loga pri Vipavi pa ima stisnjen žlebiček.

V novih orglah v župniji Šentvid pri Stični se bo ponovno uporabilo kar 13 registrov iz starih vipavskih orgel, med katerimi je tudi pedalni register Bombarde 16's polovičnimi odmevniki, lesenimi škornji (dva lesena bloka, c in cis) in prenehajočimi jezički, ki so bili izdelani v orglarskem podjetju Chwatal & Sohn, Merseburg (napis na žlebičku tona C). Omenjeno podje-

Orgle Franca Goršiča iz Vipave (1892, op. 57), vir: Uroš Kovač

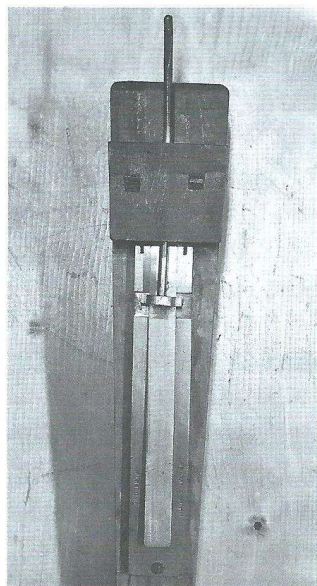
tje, specializirano za proizvodnjo orgelskih delov, je leta 1884 ustanovil Carl Otto Chwatal (1848–1902). Na tem mestu omenjam tudi Goršičeve orgle v Smledniku (1881, op. 34), ki imajo prav tako pedalni register Bombarda 16's polovičnimi odmevniki, kovinskimi škornji in prenehajočimi jezički, ki pa so bili izdelani v firmi Schiedmayer Pianofortefabrik, Stuttgart (napis na žlebičku tona C). Goršič v svojem celotnem opusu po sedaj znanih in pridobljenih podatkih za udarjajoče jezičnike uporablja poimenovanje Oboë 8' in Posaune 16', za prenehajoče pa uporablja poimenovanje Hoboa 8' in Bombarda/-e/-on 16'. Praviloma sta Oboë 8' oz. Hoboa 8' vedno na drugem manualu, razen v ponudbi za nove orgle na Brezjah. Prenehajoče jezičnike je uporabil v sledečih orglah: Stara Loka (1865, op. 2; Bombarda 16'), Ljubljana – frančiškani (1870, op. 11; Hoboe 8' in Bombarda 16'), Ribnica (1874, op. 19; Bombarda 16'), Kamnik – frančiškani (1877, op. 27; Hoboa 8' in Bombardon 16'), Smlednik (1881, op. 34; Hoboa 8' in Bombarda 16'), Ljubljana – Sv. Jakob (1882, op. 36; Hoboa 8') ter Vipava (1892, op. 57; Bombarde 16').

Iz članka z naslovom *Orglarski mojster Franc Goršič (1836–1898)* in podnaslovom *Spomini na očeta*, ki ga je napisal Goršičev sin France Goršič (*Kronika* 15, 1867, str. 103–112), izvemo, da je mojster Goršič 25. junija 1893 izdelal ponudbo za cerkev na Brezjah. Orgle bi imele na dveh manualih in pedalu 25 registrov, med drugim Bordun 8' in Hoboe 8' na prvem manualu ter Bombarde 16' v pedalu. Ob pregledu

ponudbe, ki jo hranijo v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani, je postalo razvidno, da se navedeno ne ujema. Na prvem manualu sta v ponudbi predlagana registra Bordun 16', deljen na bas in diskant, in Oboë 8' ter v pedalu Posaune 16'.

Leta 1898 je Franc Goršič kot svoj 66. oz. zadnji opus izdelal orgle za cerkev sv. Lenarta nad Škofjo Loko. Kot izvemo iz *Cerkvenega glasbenika* (CG 1898-7/8, str. 62–63), je orgle naročil in plačal domačin, notar dr. Jernej Zupanc. Na manualu in pedalu so imele 9 zvenceh registrov, pedalni in oktavno zvezo ter zbirnika Forte in Tutti. Avtor Fran Ferjančič navaja, da so bile orgle izdelane na stožce. Ker so bile orgle skupaj s cerkvijo leta 1944 uničene, do nedavnega nismo zagotovo vedeli, ali so narejene po mehanskem ali pnevmatskem načinu. Prav tako tega ni moč razbrati iz dopisa, ki ga je 24. junija 1913 za Premrlovo *Statistiko orgelj ljubljanske škofije* poslal Janez Borštnar, župnijski upravitelj pri Sv. Lenartu nad Škofjo Loko. Iz poročila, ki ga je v časopisu *Slovenec* (5. julij 1898, št. 149) objavil p. Angelik Hribar, je iz stavka *Škoda tudi, da te orglje niso po najnovejšem pnevmatičnem sistemu narejene, ampak na stožke*, jasno razvidno, da so bile orgle mehanske. S tem je zavržena navedba iz prispevka *Orgle Franca Goršiča*, objavljenega leta 2020 v *Cerkvenem glasbeniku* (CG 2020-5, str. 13–16). Tako so orgle v župnijski cerkvi sv. Egidija v Mokronogu (1898, op. 65) edini pnevmatski inštrument, ki ga je izdelal Franc Goršič.

Med 28. julijem in 1. avgustom 2022 je Orglarska delavnica Močnik v cerkvi sv. Mihaela v Olševku demontirala orgle Karola Kriegla iz leta 1904. Leseni deli orgel so bili uničeni, kovinske piščali in igralnik pa uskladiščeni. Orgle so bile pred demontažo tako tehnično kot slikovno dokumentirane. Žal zaradi slabega stanja inštrument ni bil zvočno dokumentiran. Leta 1983 je orgle obnovil Anton Jenko, kar dokazuje napis na mehu za Subbass Piano: *Orgle obnovljene in montiran Ventus 8/105, dne 27. 6. 1983, Jenko*. Subbass Piano 16' ob dokumentiranju ni bil v funkciji. Orgle so bile mehanske s sapnico na stožce, imele so dvogubni meh s klinastim polnilnim mehonom (električni

Prenihajoči jezičnik tona C pedalnega registra Bombarde 16' iz orgel v Vipavi (1892, op. 57). Foto: Tomaž Močnik

Orgle Karola Kriegla (1904, op. 5) iz Olševka. Foto: Aleš Razpotnik

ventilator), 609 piščali (les: 221; kovina: 388), manualno in pedalno sapnico, sapni tlak je bil 86 mm VS, uglasitev je bila $a^1 = 443,7$ Hz pri 25,7 °C, vlaga pa 53-odstotna. Manualni register Dunajska Flavta 8' in pedalni register Octavbass 8' sta bila, sodeč po ohranjenosti in znakih obdelave, novejše izdelave. Registrska kancela pedalnega registra Octavbass 8' je bila dodana k ostalemu pedalu, odpiral ga je manubrij Gedeckt 8'. Zanimiva je bila razlika med pedalno in igralno trakturo: manualna je dvigovala stožce preko kotnikov, igralna traktura pedalne sapnice pa je dvigovala stožce preko osi. V prihodnosti bo v staro orgelsko omaro montiran nov inštrument.

Raziskovanje in dokumentiranje orgel je časovno in logistično naporno delo, ki v večini primerov zahteva sodelovanje več ljudi. Na tem mestu se avtor zahvaljuje Urošu Kovaču za posredovanje slik vipavskih orgel, Tilnu Bajcu za posredovanje poročila p. Angelika Hribarja v *Slovenecu* ter Mojci Gabrijel in Orglarstvu Močnik za pomoč pri dokumentiranju orgel v Olševku. Zahvala gre tudi vsem, ki so do sedaj kakor koli pomagali pri projektu Franc Goršič. Povezovanje in spoštovanje sta temeljna kamna uspešnih projektov, tako bomo skupaj s pogledom v preteklost našli svojo pot v prihodnost.

Vse, ki imate morda kakšno informacijo, kritiko oziroma komentar, s sodelavcem pri projektu Alešem Razpotnikom prosiva, da stopite v stik z nama po elektronski pošti (luka.posavec1996@gmail.com ali alesraz@gmail.com). ■

Olševke, podružnična cerkev nadangela Mihaela

Karol Kriegel, op. 5, 1904

Manual (C–F)	Pedal (C–d ¹)
Principal 8' (C–G les, Gis–F [♯] kovina)	Subbass 16' (les)
Gamba 8' (C–H les, c [♯] –F [♯] kovina)	Subbass Piano 16'
Dunajska Flavta 8' (C–H les, c [♯] –F [♯] kovina)	Cello 8' (les)
Bordun 8' (les)	
Salicet 4' (les)	
Octava 4' (kovina)	
Mixtura III 2 2/3' (kovina)	
Zveze: I–Ped, Super I	